

תורת הקורא

ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובירורים, חילופי גושים, הקשרים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במכון כמ"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

אופן הקריאה בג' ספרי תורה
כשיש ב' ספרים בבית הכנסת

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה'
תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור
© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הגליון יצא לאור בשיתוף פעולה עם מכון 'טעמי תורה' ומוסדות חינוך ותרבות.

אין לגלול תוך כדי קריאה, כי הגלול יהיה טרוד מלשמוע את הקריאה.

ובאופן ג' יש לכאורה חיסרון נוסף מצד הדין שאין מעבירין על המצוות, שאם בסיום הקריאה בספר השני, שני הספרים אינם גלולים למקום הקריאה השלישית, לכאורה יש להשאיר את הספר השני לקריאה השלישית ולא להעביר על המצוות ולסלק את הספר השני ולקחת את הראשון (וכשהספר גלול למקומו אין בזה משום העברה על המצוות, משום שעיקר התקנה כך היא, להחליף את הספר שאינו גלול למקום הקריאה, לספר שלישי שגלול למקום הקריאה).

והנה לגבי גלילה תוך כדי קריאה, מצאנו מחלוקת אחרונים, שהמגן אברהם (סימן קמ"ד סק"ו) נקט שאין שום חיסרון בגלילת ספר תורה תוך כדי קריאה, והתיר לעשות כן לכתחילה (ואף כאשר קוראים רק בשני ספרי תורה, שאין שום מניעה להכין את הספר השני קודם הקריאה, כתב המגן אברהם שאפשר לגלול את הספר השני תוך כדי קריאה בספר הראשון).

וכן בחמד משה (סימן תרס"ט) ובאמת ליעקב (משפט הנהגת הצבור בעת קס"ת סעיף ל') כתבו, שכשמוציאים שלושה ספרים, ואין להם אלא שנים, יגללו את הספר הראשון תוך כדי הקריאה בספר השני, והיינו שנקטו כהמגן אברהם ולא חששו לטרת הגלול (אמנם, הם כתבו כן במקרה של קריאה בג' ספרים שאין אפשרות לגלול מראש, ויתכן שבמקרה של קריאה בשני ספרים יודו שאין לגלול לכתחילה תוך כדי קריאה, ודלא כהמגן אברהם).

אמנם במשנה ברורה (סימן קמ"ד סק"ג, ובשעה"צ סק"א) משמע שאין לעשות כן לכתחילה, שאחר שהביא את דברי המגן אברהם הנ"ל, כתב שיותר טוב לגלול בפסוקי דזמרה מאשר תוך כדי קריאה, משום בלבול הדעת, והיינו שלכתחילה חשש לטרת הגלול (אמנם בשלושה ספרים יתכן שיודה לדבריו שאפשר לגלול תוך כדי קריאה).

וכן בשערי אפרים משמע שאין לעשות כן לכתחילה, שכתב (שער ח' סעיף ס"ו) גבי שמחת תורה, שיגללו את הספר תורה הראשון לפני הגבהתו כשאומרים מי שבירך ורשות לחתן בראשית. ואף הוסיף ונימק את דבריו (פתחי שערים אות מ"ב) שלכתחילה אין לגלול תוך כדי הקריאה בספר השני כי זה גורם לבטל את העוסקים בגלילה משמיעת הקריאה בספר השני, וגם הציבור מסתכלים בגלול ואינם נותנים לב אל הקריאה, ולכן נכון יותר לגלול תוך כדי אמירת מי שברך. אך גבי קריאת שבת

כאשר צריכים להוציא שלושה ספרי תורה^א, ויש רק שני ספרי תורה בבית הכנסת, כתב רמ"א (או"ח סוף סימן תרס"ט) בשם מהרי"ל (סדר תפילות חג הסוכות, סימן ט"ו) שהסדר הוא שקוראים בספר ראשון קריאה ראשונה, ובספר שני קריאה שניה, ושוב מחזירים את הספר הראשון לקריאה השלישית.

ויש לדון מתי יש לגלול את הספר הראשון לפרשה בה קוראים את הקריאה השלישית, שאפשר לגלול בכמה אופנים:

אופן א': מיד אחרי גמר הקריאה בספר הראשון, קודם הגבהתו, יגללוהו למקום הקריאה השלישית. אופן ב': תוך כדי הקריאה בספר השני יגללו את הספר הראשון למקום הקריאה השלישית. אופן ג': אחר גמר הקריאה בספר השני, יניחו את הספר הראשון על הבימה, ויגביהו ויגללו את הספר השני, ואז יפתחו את הספר הראשון ויגללוהו למקום הקריאה השלישית.

באופן א' ואופן ג' יש חיסרון מצד הדין שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד ציבור (יומא ע' ע"א, שו"ע או"ח סימן קמ"ד ס"ג), ורק כאשר אי אפשר בענין אחר אפשר לגלול בציבור (שו"ע שם), ומצד דין זה לכאורה עדיף לנהוג כאופן ב' בו אין חיסרון מצד גלילת ספר תורה בציבור (משום שאין הציבור עומדים בשתיקה כשגוללים את הספר, שזוהו החיסרון של כבוד ציבור, כמו שפירש רש"י שם ד"ה מפני כבוד).

ובאופן א' יתכן שיש חיסרון גם משום שבשעת הגבהת הספר לא יראו את מה שקראו בעת^ב, ובשו"ע (סימן קל"ד ס"ב) איתא: מראה פני כתיבת ס"ת לעם העומדים וכו' שמצוה על כל אנשים ונשים לראות הכתב וכו'. ע"כ. אלא שיש לדון האם צריך לראות דוקא את מה שקראו בעת, או שצריך רק לראות את כתב הספר תורה, ולא דוקא את מה שקראו בעת.

ובאופן ב' יש לכאורה חיסרון מצד זה שגלול הספר לא יוכל לכוון דעתו לשמוע את הקריאה, ואף שאר הציבור מסתכלים בגלול ולא נותנים כ"כ לב אל הקריאה. ולחשש זה יש יסוד בתלמוד, דאיתא (סוטה ל"ט ע"ב): אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה. ופירש רש"י שם וז"ל: עד שתגלל ספר תורה. במטפחותיו, כדי שלא יהו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר. עכ"ל. וכן כתב בשו"ע (או"ח סימן קמ"ז ס"ז): אין המפטיר מתחיל עד שיגמרו לגלול הס"ת, כדי שלא יהא הגולל טרוד ויוכל לשמוע ההפטרה. וא"כ לכאורה גם כאן

^א בראש חודש ניסן שחל להיות בשבת, ספר א' - פרשת השבוע, ספר ב' - ראש חודש, ספר ג' - מפטיר בפרשת החודש.

^ב אפשרות חיסרון זה היא כמובן רק לנוהגים להגביה את הספר אחר הקריאה, כמנהג שהביא הרמ"א (או"ח סימן קל"ד סעיף ב'), אך לנוהגים להגביה את הספר קודם הקריאה, כמנהג המחבר, לעולם אין מראים את כתיבת הספר אחר הקריאה, וממילא אין שייך כלל חיסרון זה.

^א יש ארבעה זמנים בהם יכול לצאת שיקראו בשלושה ספרי תורה: בשמחת תורה לעולם קוראים בג' ספרים, ספר א' - וזאת הברכה, ספר ב' - בראשית, ספר ג' - מפטיר בקרבנות היום.
בראש חודש טבת שחל להיות בשבת, ספר א' - פרשת השבוע, ספר ב' - ראש חודש, ספר ג' - מפטיר בחנוכה.
בראש חודש אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת, ספר א' - פרשת השבוע, ספר ב' - ראש חודש, ספר ג' - מפטיר בפרשת שקלים.

חנוכה וראש חודש כתב בשערי אפרים (שער ח' סעיף ע"ה) שיגללו את הספר הראשון תוך כדי הקריאה בספר השני.

ומוכח מדבריו שסובר שלכתחילה אכן עדיף שלא לגלול תוך כדי קריאה, ולכן בשמחת תורה יגללו מיד אחר גמר הקריאה בספר הראשון, אך בחנוכה שאין מאריכים כל כך במי שברך, ואין אפשרות לגלול אחר הקריאה בספר הראשון בלא טורח ציבור, באופן כזה סובר שגלילה תוך כדי קריאה עדיפה על פני טורח ציבור, ולכן יגללו תוך כדי הקריאה בספר השני.

אך מדברי המקור חיים נראה שמוטב לגלול ספר תורה בציבור ויהיה טורח ציבור, מאשר לגלול תוך כדי קריאה בספר השני, שכתב (סימן קמ"ד ס"ג) שיש לגלול את הספר הראשון לפני הגבהתו, כדי שלא יצטרך לגלול לפני הקריאה בספר השלישי, כי יש יותר קפידה וגנאי בגלילה לפני קריאה מאשר אחר קריאה, משום שאחר קריאה רגילים יותר לשהות, וגם מצוי שגוללים אחר קריאה כדי להשוות את שני צדדי הספר שלא יכבד על המגביה. עכ"ד.

והיינו, שנקט שמוטב לגלול אחר גמר הקריאה בספר הראשון, מאשר לגלול לפני הקריאה בספר השלישי, ואת האפשרות של גלילה תוך כדי קריאה לא העלה כלל, כנראה משום שאכן נקט שאף בדיעבד אסור לגלול תוך כדי קריאה (ובאמת לכאורה מזה שמבואר בגמרא שלא מתחילים להפטר משום טרדת הגולל, מוכח שחוששים לטרדה יותר מטורח הציבור שממתין בשתיקה, וזה קשה בין על המקילים לגמרי לגלול תוך כדי קריאה, ובין על המתירים גלילה תוך כדי קריאה רק כשיש טורח ציבור. ואולי יש ליישב בדוחק, שאת דברי הגמרא שאין המפטר רשאי להתחיל עד שיגלל ספר תורה, ניתן לבאר שאין זה משום טרדת הגולל כרש"י והשו"ע, אלא הוא משום הטעם שאין עושין מצוות חבילות חבילות, וכמו שכתב הגר"א (סימן קמ"ז סעיף ח'). אך דחוק מאד לומר שכל האחרונים הנ"ל חלקו על טעם רש"י והשו"ע).

ומוכח עוד מדברי המקור חיים שאין צריך לראות בשעת הגבהת הספר דוקא את מה שקראו כעת, וכן מוכח ממה שכתב שעושים כן לפעמים כדי להשוות צדדי הספר שלא יכבד על המגביה, וגם שם לא חששו לזה. וכן בשערי אפרים (שער י' סעיף י"ד) כתב שבתחילת התורה שעיקר הכוונה הוא על יד שמאל, אין לגלול הספר להעמידה על חציה, משום טורח ציבור, אלא כשאי אפשר בענין אחר. ומוכח שמצד שצריך לראות את מה שקראו כעת אין קפידא כלל.

ומכל מקום משמע מדברי המקור חיים שבמקרה שלא גללו את הספר הראשון אחר קריאתו, יגללוהו לפני הקריאה השלישית, ולא חשש בזה לדין של אין מעבירין על המצוות. אך בחמד משה (סימן תרס"ט) כתב שכל כוונת מהרי"ל היא שיגללו את הספר הראשון תוך כדי הקריאה בספר השני, כדי למנוע טורח ציבור בגלילה שלא בשעת קריאה, וממילא באופן זה אין גם העברה על המצוות, כיון שהספר כבר גלול למקומו, אך באמת אם לא גללו עדיין את הספר, יש להמשיך לקרוא בספר השני, ולא להעביר על המצוות ולקחת את הספר הראשון שאינו גלול למקום הקריאה¹. והובאו דבריו בביאור הלכה (סימן תרס"ט ד"ה וחוורין), וכעין זה כתב באמת ליעקב.

ולפי ביאור זה בדברי מהרי"ל, אין מקום לדברי המקור חיים שיגללו את הספר לפני הקריאה השלישית, משום שבאופן זה יש טורח ציבור, וגם העברה על המצוות בזה שלוקח ספר אחר שאינו גלול למקום הקריאה. ומוכח שהמקור חיים הבין שטעם מהרי"ל שמחזירים את הספר הראשון לקריאה השלישית אינו כדי למנוע טורח ציבור, כדעת החמד משה, אלא עושים כן מטעם אחר.

ויתכן שהמקור חיים הבין בדברי מהרי"ל שיש ענין שיהיה היכר שקוראים בשלוש קריאות שונות, ולכן עדיף להחליף ספר אחר כל קריאה, כדי שיהיה היכר במנין הספרים (ומעין מה שכתב המאירי (מגילה ל' ע"א) שהוצאת ספר נוסף עושה היכר שקוראים בענין נוסף), ולכן כתב מהרי"ל להחליף את הספר אחר הקריאה השניה ולהחזיר את הספר הראשון לקריאה השלישית. ולפי זה אין בהחלפת הספרים משום העברה על המצוות, כיון שצורת המצווה היא כך שיקראו כל קריאה בספר אחר.

ויתכן לבאר את דברי מהרי"ל באופן נוסף, שהלא מותר לדלג בתורה רק בענין אחד ולא בשני עניינים (וימא ס"ט ע"ב, מגילה כ"ד ע"א, סוטה מ"א ע"א. שו"ע או"ח סימן קמ"ד סעיף א'), ולכן כשאמורים לקרוא בכמה ספרי תורה וכל קריאה היא בענין אחר, אם קוראים כל קריאה בספר אחר לא חשיב דילוג, כיון שנחשב כקריאה נפרדת, אך אם קוראים בספר אחד שתי קריאות שונות, הרי זה דילוג בשני עניינים שאסור, ולכן כתב מהרי"ל להחליף שוב לספר הראשון כדי שלא יהיה דילוג בשני עניינים. ולפי זה בכל אופן יש להחליף את הספר, אף אם אינו גלול למקומו, כדי שלא ידלגו בתורה בשני עניינים (אמנם, בפרי מגדים (סימן קמ"ד אשל אברהם סק"א) כתב שדין דילוג נאמר רק בעולה אחד המדלג באמצע קריאתו, אך כשמדלגים בין שני עולים אין זה נחשב דילוג. אך באמת במשנה ברורה (סימן קמ"ד שער הציון אות ג') תמה עליו מנין לו דין זה, ואכמ"ל בזה עוד).

העולה לדינא

כאשר צריך לקרוא בשלושה ספרי תורה, ואין בבית הכנסת אלא שני ספרים, קוראים בספר תורה הראשון קריאה ראשונה, ובשני קריאה שניה, ומחזירים את הספר הראשון לקריאה שלישית.

גלילת הספר הראשון תעשה באופן זה: אם יש פנאי לגלול את הספר מיד בסיום קריאתו, לפני הגבהתו, תוך כדי אמירת מי שברך, יש לגלול לפני הגבהתו (שבוה אין טורח ציבור כיון שאינם עומדים בשתיקה, ואין טרדת הגולל).

אם אין פנאי לגלול תוך כדי אמירת המי שברך, לדעת האחרונים (מגן אברהם, חמד משה, אמת ליעקב, שערי אפרים) יגללוהו תוך כדי הקריאה בספר השני, ולדעת המקור חיים יגללוהו מיד בסיום קריאתו לפני הגבהתו, אע"פ שיש בזה טורח ציבור.

אם לא גללוהו עד לאחר סיום הקריאה בספר השני, לדעת החמד משה (והובאו דבריו בביאור הלכה) יגללו את הספר השני שכבר מונח, ויקראו בו. ומדברי המקור חיים נראה שיחזירו את הספר הראשון, ויגללוהו, ויקראו בו.

¹ בראשית, שהספר הראשון קרוב לפרשת פינחס יותר מהספר השני (וכן בפרשת שקלים ופרשת החודש הספר הראשון קרוב יותר למקום הקריאה השלישית), ובכל זאת יש העברה על המצוות אם מחליף לספר הקרוב יותר. ומוכח שכיון ששני הספרים אינם גלולים למקום הקריאה השלישית, יש העברה על המצוות אם מחליף את הספר המונח לפניו בספר אחר, אף אם הוא קרוב יותר למקום הקריאה השלישית.

² ויש להעיר, שמדברי החמד משה מוכח, שכאשר שני הספרים אינם גלולים למקום הקריאה השלישית, יש העברה על המצוות אם מחליף את הספר השני המונח לפניו ולוקח את הספר הראשון, אף כאשר הספר הראשון עומד על מקום קרוב יותר למקום הקריאה השלישית. וכגון בשמחת תורה, שהקריאה השלישית היא בפרשת פינחס, והספר הראשון עומד בפרשת וזאת הברכה, והספר השני המונח לפניו עומד בפרשת